

Od praveku po novodobé národy

V 4. storočí pred n. l. vystúpili z prítmnia pravekých dejín Kelti ako prvé menom známe etnikum na území dnešného Slovenska. Už dávno predtým, a to zhruba od druhej polovice 6. tisícročia, možno v stredoeurópskom priestore sledovať nepretržité osídlenie, ktoré súviselo s počiatkami roľníckej kultúry. Prví poľnohospodárski kolonisti, ktorí v polovici 6. tisícročia prenikli z juhovýchodu do vnútra Európy, sa zároveň považujú za prvých Indoeurópanov.

Kontinuítne osídlenie územia Slovenska Indoeurópanmi neznamena pritom vždy prítomnosť totožného obyvateľstva zotrváajúceho na mieste a rozvíjajúceho svoju materiálnu a duchovnú kultúru vrátane jazyka. Kontinuita mohla jestvovať aj vtedy, keď sa jedno obyvateľstvo odťahovalo alebo vyhynulo či bolo vyhubené a na jeho miesto sa pristahovala iná populácia s odlišnými kultúrnymi znakmi. Konkrétnym svedectvom toho je viacero pravekých kultúr na území Slovenska. V chronologickom slede je to predovšetkým ľud kultúry s lineárnou keramikou v neolite (mladšej kamennej dobe). Kultúra šnúrovej keramiky a ľudu zvoncovitých pohárov v eneolite (neskorej kamennej dobe) zasiahla Slovensko len okrajovo, takže dominantné postavenie mala vtedy lengyelská kultúra v okolí Nitry, polgárska kultúra v povodí Tisy a Bodrogu a bádenská kultúra, ktorá zasahovala na územie neskoršieho Turca, Liptova a Spiša. V staršej bronzovej dobe sa rozvinula otomanská kultúra s výraznými mykénskymi vplyvmi. Na juhozápadnom Slovensku sa vtedy rozvíjala únětická a potom maďarovská kultúra. V strednej a neskoršej bronzovej dobe tieto kultúry vystriedala karpatská mohylová kultúra s viacerými variantmi a pokračovaniami, keď sa výrazne prejavila aj lužická kultúra s typickým žiarovým pochovávaním, ktorá v staršej železnej (halštatskej) dobe vyvrcholila vznikom kultúry ľudu popolnicových polí.

Za súčasného stavu bádania nemožno zatiaľ uspokojivo objasniť mnohé otázky pravekého vývoja Slovenska. Ide najmä o početnosť jeho osídlenia, obsah hmotnej a duchovnej náplne kultúrnych komplexov príslušných pravekých populácií či vzájomný vzťah medzi jednotlivými kultúrami a ich odnožami. Už praveký vývoj však naznačuje, že v kultúrnej orientácii územných častí Slovenska sa prejavovala istá dvojkoľajnosť, ktorá nepochybne vyplýva z prírodných daností Sloven-

ska. Spomíname to preto, lebo prvky divergencie najmä medzi juhozápadom a východom Slovenska možno pozorovať aj v ďalšom vývoji vlastne až podnes.

Aj vďaka písomným prameňom máme pomerne najviac informácií o Keltoch, ktorí prvýkrát prenikli do Karpatskej kotliny okolo roku 400 pred n. l. a potom neskôr vo viacerých kolonizačných vlnách. Keltské osady sa koncentrovali v ohybe Dunaja, v povodí dolných tokov Ipla, Hronu, Žitavy a Nitry. Pôvodné obyvateľstvo na tomto území sa do-

KELTSKÁ MINCA A NÁPISOM BIATEC A SÚČASNÝ SLOVENSKÝ PÁFKORUNÁK S ROVNAKÝM MOTIVOM

stalo pod keltskú nadvládu. Zvyšky obyvateľstva pôvodnej lužickej kultúry žili v údoliach a horských oblastiach severného Slovenska, kde vytvorili samostatnú púčovskú kultúru, ktorá pretrvala až do zmeny letopočtu. Jej príslušníci si budovali opevnené hradiská na vyvýšených miestach, ako na to poukazujú náleziská v Liptovskej Mare a na neďalekom Havránku. V 2. storočí pred n. l. dosiahlo keltské osídlenie na Slovensku najväčší rozsah. Vznikli veľké strediská správneho a výrobného-obchodného charakteru – oppidá. Najvýznamnejšie bolo na území Bratislavy. Kelti z kmeňa Bójov v 1. storočí pred n. l. razili mince, z ktorých sa najčastejšie vyskytuje nápis či meno Biatec. Okrem toho poznáme ďalších 14 pomenovaní pravdepodobne keltských vládcov. Ktoré z nich patria skutočným panovníkom, však presne nevieme a asi sa ani nikdy nedozvieme.

V poslednom polstoročí pred n. l. prenikli na územie stredného Slovenska dácke kme-

ne pod vedením kráľa Burebistu. Podmanili si keltské obyvateľstvo, čoho dokladom sú zmiešané keltsko-dácke osady v povodí Nitry a Hrona. Centrom tohto územia bola pravdepodobne Nitra. Dákovia porazili keltské kmene Bójov a Tauriskov a pri týchto bojoch zničili asi aj bratislavské oppidum.

Tesne pred prelomom letopočtov germánske kmene Markomanov a Kvádov pod vedením náčelníka Marobuda po rozvrátení keltskej ríše *Boiohemum* s centrom v Čechách prenikli aj na územie Slovenska. V tomto období postupovali od juhu rímske vojská, ktoré na území dnešného Rakúska zriadili provinciu *Noricum* a dnešného západného Maďarska provinciu *Panóniu*. Roku 6 pred n. l. rímske légie prekročili Dunaj a prvý raz vstúpili na územie Slovenska, aby zaútočili proti Marobudovi.

Na prelome letopočtu sa územie Slovenska stalo pomedzím dvoch kultúrne rozdielnych svetov: civilizovanej Rímskej ríše a tzv. barbarského sveta. Osídlenie územia Slovenska v rímskej dobe (1. – 4. storočie n. l.) sa kultúrne a etnicky rozdelilo na 4 svojrázne oblasti:

- povodie Dunaja s rímskym osídlením,

- severné a stredné Slovensko, kde sa usídlili zvyšky keltských Kotínov, ktorí v symbióze s pôvodnou populáciou boli nositeľmi púčovskej kultúry,
- východné Slovensko s pretrvávajúcim keltsko-dáckym osídlením, neskôr asimilovaným germánskou (vandalskou) vlnou, kde sa na konci rímskej doby infiltrovalo slovanské obyvateľstvo.

V germánskom osídlení juhozápadného Slovenska prevládala kmeň Kvádov. S nimi a ich náčelníkom Vanniom súvisí vznik prvého štátneho útvaru na území Slovenska, ktorý Rimania nazvali Vanniovo kráľovstvo (*regnum Vannianum*). V rokoch 21 – 50 bolo formálne samostatným politickým útvarom, no v skutočnosti vzniklo z vôle Rimanov s cieľom vytvoriť živú germánsku bariéru proti ďalším germánskym kmeňom tlačiacim sa do strednej Európy zo severozápadu.

Etnické zloženie obyvateľov Slovenska v rímskej dobe bolo veľmi pestré. Popri Kvádoch tu žili, resp. sem prenikli germánski Markomani, Lugiovia a Hermundurovia. v údoliach stredného Slovenska to boli keltskí Kotíni a ilýrski Osovia, na východe zasa najmä sarmatský kmeň Jazygov. V rokoch 166 – 180 sa aj územie Slovenska stalo dejiskom vojen, ktoré sa označujú menom sarmatské, germánsko-sarmatské či markomanské. Kon-